

Gyűjtés és alkalmi vételek – a gyűjtőkön kívül is léteznek vásárlók?

A kortárs művészeti piac helyzetéről

SCHNELLER JÁNOS

Művészetet birtokolni, megszerezni általában háromféle ember tud; az egyik, akinek ez a szenvedélye, a másik, akinek van annyi feleslege, hogy megteheti, hogy olyan dologra költ, amivel nemcsak a környezetét szépíti, hanem mecenatúrát hoz létre, és a társadalmi helyzetét is pozicionálja. Szerencsés esetben e kettő találkozásából igazi gyűjtő és minőségi gyűjtemény jöhet létre. A harmadik típus sajnos ritka, mint a fehér holló: az a tehetős, művelt (vagy sznob) polgár, akinek ugyan nem szenvedélye a gyűjtés, de azért érdeklődik annyira, hogy ne vesszen el a piacon, az, aki nem tartja magát gyűjtőnek, de alkalomadtán vásárol műtárgyat, miközben nem gondolkodik befektetésben, gyűjteményben, és nem spekulál. A harmadik típusra lehet azt mondani, kissé régies terminussal, hogy középosztálybeli tehetős polgár – akármennyire is furcsa csengése is van ennek a szónak. Egy jól működő piacon ebből kellene lennie a legtöbbször. A két világháború közti Magyarországon polgári lakásaiban egyáltalán nem volt ritka egy-egy jó minőségű, elsövonalszintű festmény (Iványi-Grünwald Béla, Fried Pál, Csók István), ami nem jelentette azt, hogy a tulajdonos gyűjtőnek gondolta magát. A „festmény a falon” a polgári lakás része volt.

Ez a típusú vásárlói réteg a rendszerváltás utáni 10–15 évben még jelentős vásárlóerőt képviselt a műtárgypiacon, de mára meglehetősen megfogyatkozott. Hogy ennek mik az okai, azt hosszan lehetne tárgyalni, de a szakértőknek biztosan nem sikerülne egyetlen okra jutniuk. Két lehetséges okot azonban itt is

fontosnak tartok megemlíteni. Az egyik a fotóhasználat megváltozása, azaz a digitális fotó rohamos elterjedése, amelynek következtében a jó minőségű és művészi igényű nagytartású és reprodukciók is olcsón hozzáférhetőkké váltak. A fotó hosszú ideje versenytársa a festménynek, és a digitális forradalom hatására, ha lehet, még inkább előnyre tett szert. A festészet pozitív megítélését gyengítette a konceptuális és installatív művészet elterjedése is. Összességében elmondható, hogy a festmények és a festészet értéke és általános megítélése folyamatosan inflálódik.

A másik, talán leginkább történelminek nevezhető ok az a közel 40 éves időszak, amely idő alatt Magyarországon a másodlagos műtárgypiac nem, vagy csak látszólag – a tervgazdaság keretei között – működött. A központosított művészeti irányítás nemcsak a közízlésre, de a gyűjtésre is végzetes csapást mért, hiszen legálisan csak egy nagyon szűk, kontrollált és ebből kifolyólag „gleichschaltolt” művészet volt elérhető a gyűjtők számára, ami így sem a gyűjtést, sem a kereskedést nem tette lehetővé. A belföldi piac hiánya a külföldi megítélést és pozicionálást is megakadályozta. A minőségi kortárs alkotók nagy részének művei nem kerültek kereskedelmi forgalomba, hanem jellemzően a „szürke gazdaságban”, barátok, rokonok és szenvedélyes gyűjtők között cseréltek gazdát, főként a cserekereskedelmét követve. A rendszer részéről a képzőművészet ellenőrzésének foka semmilyen más művészeti ágban (irodalom, film, színháztudomány, zene) nem volt olyan erőteljes, mint a képzőművészeti alkotások területén. Ennek pontos okairól és következményeiről tudtommal nem született átfogó jellegű kutatás, tanulmány, bár úgy gondolom, hogy szükséges lenne.

A jelenlegi másodlagos kortárs piaci helyzetet jól jellemzi, hogy a két-három vezető aukciósház a pénzforgalom közel 4/5-ét bonyolítja, míg a többiek a fennmaradó 1/5-ön osztoznak, de a kortárs műalkotások

forrás: Lukács Gabi / Resident Art Budapest

számaránya ezeknél a házaknál az utóbbi öt-hat évben öt százalék alatt maradt. Tehát igaz lehet az a megállapítás, hogy a vásárlások nagyobb részét a vagyonos és/vagy gyűjteménnyel rendelkező vásárlók adják, valamint hogy a piacot a klasszikus, kanonizált műtárgyak kereskedelme uralja.

Tény, hogy a műgyűjtés tényleg a legutolsó helyet foglalja el a presztízsalapú kívánságok piramisában, így minden bizonnyal csak azok költenek rá, akiknek egyéb igényeiket már sikerült kielégíteni. Ugyanakkor érdemes megjegyezni, hogy míg a két világháború között az úgynevezett középosztály attribútumaihoz sokkal inkább hozzátartozott a „festmény a falon”, addig mára ez az igény hátrébb sorolódott, s az autó, a nyaraló és a külföldi nyaralás után következik valahol, ha egyáltalán.

A kortárs galériák és az intézményrendszer

A kortárs művészeti piac képviselői és az állami gyűjtemények közötti együttműködésre ugyan vannak jó példák, de mindez kevés és túlonúl rapszodikus ahhoz, hogy társadalmilag izlésformáló hatása legyen. Ennek okai közt említhetjük az állami kézben vagy fenntartásban működő kortárs gyűjtemények csekély számát, valamint az egyébként is szűk (politikai) erővonalak mentén való megosztottságát. A kortárs műtárgypiacot sajnos leginkább a kevés szereplő és így a kisebbségi kultúrák tulajdonsága jellemzi; társadalmi és gazdasági hatását tekintve partikuláris, jellegében szubkulturális marad.

A kis létszámú szereplőből fakadó működési nehézségek mellett a galériák sokszor azzal a problémával is szembesülnek, hogy a vásárló és a művész között létrejövő üzletből a galériás fél kimarad. Ez a módszer a következetlen árazás amúgy is káros jelensége mellett tovább gyengíti és demoralizálja a piacot. Hosszú távon mindhárom fél veszít rajta.

A másodlagos piac

A kortárs másodlagos piac a kevés szereplő miatt gyakran gyűjtők között, közvetítő nélkül zajlik. Kortárs aukció szervezésére a mai magyar szinten – a jótékonyági kezdeményezéseket leszámítva – csak kevesen vállalkoznak. Ennek okai közt ismét a kis méretű piacot és a bizalmatlanságot lehet említeni. Bár az utóbbi években vannak optimizmusra okot adó kezdeményezések.

A magasabb szintű összefogás hiánya

Nem könnyíti meg a kortárs művészet felzárkóztatását a megfelelő szakmai összefogás és a megfelelő önképviselet hiánya, továbbá az állami szerep tisztázatlansága és a szerepvállalás körüli teljes koncepciótlanság.

Az előbbi főként a piac kis méretéből következő rivalizálásból fakad, a másik főleg a tudatlanság és a hozzá nem értés következménye. Nem elhanyagolható a politikai szekértáborok széthúzása és az ebből fakadó széttagoztság, amely ellehetetleníti a közös célok elérését és az egységes fellépést.

Egy új generáció kinevelése – a képzés fontossága

A kortárs művészet befogadásához szükséges alapvető ismereteket a közoktatás keretein belül Magyarországon nem kapja meg szinte senki. Mondhatnánk, hogy sajnálatosan kevés a vizuális kultúrával és művészettel foglalkozó órák heti száma, de az igazság ennél sokkal szomorúbb, ugyanis a művészettörténet, a vizuális kultúra oktatása sok iskolában egyáltalán nem szerepel a tantervben. Saját korunk művészetének bemutatása és a hozzá való viszonyulás tanításának igénye szinte teljesen hiányzik a középfokú oktatásból. Ilyen képzés után nem elvárható, hogy valaki felnőttként, pusztán érdeklődésből, elkezdjen foglalkozni egy olyan területtel, amihez semmilyen előképzettséggel nem rendelkezik. Ezzel együtt hiszem, hogy a kortárs művészeti szegmens méretének és kedvelőinek száma növelhető lenne megfelelő képzések, népszerűsítő előadások által.

Művészeti séták

A Resident Art Budapest egyik fő profílja a kortárs képzőművészet közvetítése és bemutatása olyan érdeklődők számára, akik fogékonnyak a képzőművészetre, és szívesen látogatnak kiállításokat tárlatvezetéssel egybekötve, de korábban nem vettek részt művészeti képzésben; s akik tudásukat szeretnék a kortárs képzőművészet irányába tágítani. A nagy múzeumi gyűjteményekben már évek óta egymást érik a tematikus és időszaki kiállításokhoz kapcsolódó tárlatvezetések, míg a kortárs galériákban csak elvétve lehet találni ilyeneket, holott a kortárs művészet befogadásához és megértéséhez nem árt némi háttértudás. A tárlatvezetések mellett mindegyik séta során egy-egy Budapesten alkotó képzőművész műtermébe is ellátogatunk. A művésszel való találkozás egyszerre teremt személyes légkört és nyújt betekintést a művészi folyamatokba. Egy-egy látogatás célja nemcsak a kortárs trendek és galériák megismertetése, hanem a művésszel való személyes megismerkedés lehetősége, és természetesen a vásárlás is. A heti rendszerességgel ismétlődő Kortárs találkozások-sétát már három budapesti helyszínen szervezzük: a Terézvárosban, a Palotanegyedben és Újbudán, a Bartók Béla út vonzaskörzetében. Ezeken a területeken sűrűsödik a városi szövetben a kortárs galériák hálózata annyira, hogy gyalogszerrel is számos galéria és műterem elérhető.

A kortárs művészet különleges „árucikk”, amelynek befogadásához, megértéséhez az izlésen túl sok háttértudás, információ szükséges. Bár elsősorban személyes, izlésbeli preferenciák határozzák meg a döntéseket, gyakran lehet hallani a hozzá nem értésből fakadó félelemről és távolságtartásról. Ennek feloldásában lehetnek segítségünkre a képzőművészeti séták, amelyeken nemcsak a város képzőművészeti élete ismerhető meg, de bepillantást nyerhetünk az alkotók minden napjaiba és a kortárs képzőművészeti trendek világába is.